

RIVOJLANISHNING NAVBATDAGI BOSQICHIGA O‘TISH VAQTI KELDI

Umarov O.Q., i.f.n., dotsent, FDU

Baltabayeva Maloxat,

***Annotatsiya:** ushbu maqolada rivojlanayotgan davlatning asosiy muammolari, mamlakat fuqarolarining bandligini ta'minlash, ularning ma'lumoti, mahalliy byudjetlarni boshqarishning samarali mexanizmlari va shakllariga o'tish bo'yicha echimlar taklif etiladi. Zamonaviy ta'limda kadrlar bilan ta'minlash uchun zarur rivojlanish yo'llari, ijtimoiy rivojlanish samaradorligi bo'yicha davlat mexanizmlarining harakatlari keltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** bandlik, mahalliy byudjet, ta'lim, kadrlar bilan ta'minlash, mahalliy soliqlar, aholi.*

Markazlashgan rejali boshqarishdan xo'jalik mustaqilligiga bozor talablari asosida o'ta boshlaganimizga ham 30 yildan ko'p vaqt bo'ldi. O'tgan vaqt xo'jalik yuritish mustaqilligining afzalliklarini ko'rsatib berdi. Lekin ayrim sohalarda haligacha markazdan boshqarishga urinish amaliyoti saqlanib qolgan. Bunday urinishlar o'sha soha rivojiga to'siq bo'lib kelayapti. Buning tasdig'ini xarid narhlari belgilab qo'yilgan sohalar misolida ko'rish mumkin. Mavhumlikdan qochib, aniq misol keltirib o'taqolaylik: tut pillachiligida 1-chi sort pilla 5000 so'm subsidiya bilan birga 30 ming so'mni tashkil etadi. Undan ham 8000 so'm urug'lik haqi ushlab qolinib 28000 so'mga xarid qilinadi. Aslida 1 kg. tirik pilla barcha boshqa ishlab chiqarish xarajatlaridan tashqari 26,7 kishi/soat qo'l mehnati bilan yetishtiriladi. Bu eng kamida 380 ming so'm ish haqi demakdir. Boshqa xarajatlar qo'shilgach 1 kg. pillaning tannarhi 420 ming so'm atrofida bo'lishini bildiradi. Bu raqamlar 50 ga yaqin pilla yetishtiruvchi mamlakatlarda deyarli bir hil.

Pillani harid narhida 12 baravar arzon sotib olinishi ishlab chiqarish xajmiga katta to'siq bo'lib davlatga ham katta zarar yetkazayapti. Zararlarning turlarini sanab o'taylik:

1)ish o'rnolari keskin kamayib ketdi (asosan sanoatda);

2)yerlarning hosildorligi keskin pasayib ketdi. Chunki dala uvvotlarida tut o'rniga terak o'sa boshladi.Terak tut o'rnini bosa olmaydi. Yer zahini bug'latmaydi. Sho'rlashishni manbai. O'tgan asrning 50 yillarida 30 ga yaqin 100 sentnerchi paxtakorlar davlatning oliy mukofotlariga sazovor bo'lishgan. Xozir o'rtacha hosildorlik 28 sentner atrofida;

3)ipak hom ashyosini gilam to'qish uchun Turkiyadan import qilayapmiz;

4)budjetga soliq tushumlari imkoniyatdagidan 12-15 baravar kam.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni davom etayapti. Asosiy sabab, kadrlar yetishmovchiligidir. Eskilar ta'kidlagandek 4 tomondan o'ylaydigan kadrlar kerak. Masalaning ijobiy tomonini, salbiy jihatlarini, imkoniyatlarni va taxdidlarni.

Menejment yoki marketing so'zlariga bee'tibor kadrlarga, ichki imkoniyatlarni ko'rmaydigan kadrlarga qoldik. Bular bizning oliy ta'lim o'qituvchilarining hatolarimiz. Buni tan olishimiz hatolarimizni tuzatishga kirishishimiz zarur.

Keyingi yillarda hammamiz matematik bo'lib ketdik. Uzun formulalarni tushuntirishga urinamiz. Bu ilmiylik, albatta. Lekin bu ilmiylikkacha hali ancha bor. Hayotni o'qitishimiz kerak. Ishlab chiqarishdan maqsad sotish. Eng qiyini ham sotish. Raqobat ishlab chiqarishda emas realizatsiyada.

Nega ayrim davlatlar sifatli mahsulotlarni arzon sotib reklama qilayotganliklarini o'quvchilarimizga misollar asosida tushuntirishimiz kerak. Formular ishlatiladigan joylar ham bor. Farqlay olishimiz kerak. Ibrat olishni, tinglashni, hulosa chiqarishni o'rganishimiz, o'rgatishimiz kerak. To'g'ri eng katta chetdan aralashuv ta'lim sohalarida.

Jamiyat uchun 1-2 nafar noodatiy fikrlaydigan fuqarolar ham kerak. Juda to'g'ri bo'lmasa ham hech bo'lmasa fikr tug'diruvchi gaplarni ta'kidlab o'tamiz. Oliy ta'lim

ishlab chiqarish bilan yaqinlashishi kerak. Dars jadvallari ham vaziyatdan kelib chiqib, Universitet – 3.0 konsepsiyalari vaziyatlariga muvofiq tuzilishi muhim va hokazo.

Biz bozor iqtisodiyotiga o'tishning navbatdagi bosqichi to'g'risida fikr yuritmoqchimiz. Birinchi bosqich ishlab chiqarish, ishlar bajarish va xizmatlar ko'rsatish sohalaridir. Ikkinchi bosqich bu budjetdan mablag' oladigan tashkilot va muassasalarni markaziy ta'minot hamda markaziy boshqaruvdan chiqarish masalasidir. Oddiy qilib aytganda bog'cha, maktab, texnikum va oliy o'quv yurtlarini mahalliy budjetdan mablag'lar olishga o'tkazish. Ularni qancha qurish, qayerga qurish, qachon ta'mirlash, qaysi yo'nalishlarda kadrlar tayyorlash masalalari mahalliy hokimiyatga ma'lum. Mablag' yetishmay qolganda, ichki imkoniyatlarni ishga solishadi. Zahiralarini izlab topishadi. Eng muximi bilan oldin shug'ulanishadi. Keraksizini yangi yo'nalish bilan almashtiradi va hokazo. Yurtingni obod, rivojlangan boy qilmoqchimisiz, unda izlan, imkoniyatlar top, mehnating serdaromad bo'lsin. Davlat tinchlikni, mudofaani, axborot aylanishini, umumiy boshqaruv va nazoratni ta'minlab berayapti. Mahalliy budjetni ta'minlaydigan soliqlarni ihtiyoringda qoldirdi. Endi ishlash qoldi xolos.

Maktab 50 yildan buyon ta'mirlanmadi, ko'chalar notekis deb yurmasdan, e'tiborni birinchi darajali ishlarga qaratish kerak bo'ladi yangi bosqichga o'tilgach. Soliqlarni bilvositalari Respublika byujetiga to'lanadi. Qolgan soliqlarni viloyatlar har budjet yili oldidan, tuman va shaharlari o'rtasida qayta taqsimlaydi. Soliq stavkalarini ham tuman, shahar va viloyatlar halqi bilan kelishib maqsadli ravishda o'zgartira olishlari muhim. Fuqarolar o'z mahalla, tumanlariga moliyaviy yordam ko'rsatish amaliyoti ham keng tus oladi.

Viloyat hokimi institut, universitetlardan Universitet – 3.0 konsepsiyasi kabi masalalarda hisobot talab qiladigan bo'lsin. Hokim aholi murojaatlari asosida talab qilish, imtiyozlar berish vakolatiga ega bo'lsin. Mas'uliyat, vakolat, rag'bat, qonunlar doirasida, doimo kun tartibida tursin. Har bir fuqaro davlatga, oilasiga, mahallasiga qanday naf keltirayapti? Kim haqiqatda nochor axvolda? Qanday foydalanilmay turgan imkoniyatlar bor? Mavjud imkoniyatlarni qanday qilib kengaytirish mumkin? Xususiy

mulkchilik imkoniyatlaridan foydalana olayapmizmi? Hisobot uchun emas, natija uchun, yaratib berilgan imkoniyatlardan to'g'ri foydalangan holda, farovonlik uchun mehnat qilish davri keldi. Manfaatlarni uyg'unlashtirish kimlar o'rtasida kechadi? Xususiy mulk(biznes) bilan davlat va uning quyi bo'g'inlari (mahalla, tuman, shahar) o'rtasidagi munosabatlarni qaysi iqtisodiy kategoriya yordamida tartibga solamiz?,- kabi savollarni barcha mas'ullar tez – tez o'ylab turishlari muhim. Juda muhim.

Xulosa o'rnida:Yurtning obodligi o'sha yurtda yashovchilarga bog'liq bo'lib qoladi. Ortiqcha idoralar kamayadi. Keraksiz xarajatlarga zarurat qolmaydi. Budget tashkilotlarining faoliyati yuzasidan nazorat ham mahalliy hokimiyatlarga o'tishi muhim. Toki tuman, shahar hokimiyati xalq deputatlari mahalliy Kengashlari bilan kelishgan holda o'zidan ketib qolgan bizneslar faoliyatiga chek qo'ya oladigan bo'lsinlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baltabaeva, M. O. (2023). SHAHAR VA QISHLOQLARDA AYOLLAR BANDLIGINI TA'MINLASH YECHIMLARI. *Talqin va tadqiqotlar*, 1(8).
2. Балтабаева, М. О. (2023). ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЗАНЯТОСТИ ЖЕНЩИН, ПРЕДЛАГАЕМЫЕ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ. *Экономика и социум*, (4-1 (107)), 471-476.
3. Мирзаев, Р. Б. (2023). АВТОМОБИЛ ОЙНАЛАРИ ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИ КОРХОНАЛАРДА МАТЕРИАЛЛАР САРФ МЕЪЁРЛАРИНИ ХИСОБИНИ ТАКОМИЛАШТИРИШ. *Research Focus*, 2(1), 503-509.
4. Umarov, O. Q., & Baltabaeva, M. O. (2023). IQTISODIYOT–UY XO 'JALIGI YURITISH SAN'ATI. " *Science Shine*" *International scientific journal*, 3(3).

5. Baltabayeva, M. O. (2023). Using the Mechanism of Social Partnership to Ensure the Employment of Women. *Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal*, 2(3), 65-69.
6. Baltabayeva Malokhat Ortiqaliyevna. (2022). DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF ENTERPRISES AND ITS IMPACT ON GROSS DOMESTIC PRODUCT. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 *Impact Factor: 7.429, 11(09), 100–104.* Retrieved from <http://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR/article/view/976>
7. Yuldasheva, G. A., & Boltaboyeva, M. (2023). INVESTMENT MANAGEMENT IS AN IMPORTANT FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(5), 299-302.
8. Юлдашева, Г. А. (2022). Значение инновационного опыта в формировании повышения уровня доходности населения. *Ta'lim fidoyilari*, 8, 172-185.